

KICHIK MAKTAB YOSHI O'QUVCHILARNING TAFAKKUR XUSUSIYATLARINI RIVOJLANISHI

Karimova Mardona Ulug'bekovna

Shovot tumani 4-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Xalimbayeva Zulxumor

Shovot tumani 12-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Annotatsiya. *Tafakkur aqliy faoliyat, ongli xatti-harakatlar majmui bo'lib, tevarak atrof, ijtimoiy muhit hamda borliqni bilish asosi, inson faoliyatini oqilona, samarali tashkil qilishning muhim sharti hisoblanadi.*

Kalit so'zlar: *tafakkur, kichik maktab o'quvchilari, mantiqiy fikrlash texnikasi, ta'lim-tarbiya, barkamol shaxs, fikrlashning tanqidiyligi, intellekt, intellektualizatsiya, majoziy tafakkur, aqliy rivojlanish.*

KIRISH

Psixologlarning ta'biricha, fikrlash, ya'ni tafakkur miyada sodir bo'ladigan jarayon bo'lib, sezgi organlari o'rijizlik qilgan o'rinlarda odam va olamning xususiyati tafakkur orqali o'rganiladi. Tafakkur aqliy faoliyat, ongli xatti-harakatlar majmui bo'lib, tevarak atrof, ijtimoiy muhit hamda borliqni bilish asosi, inson faoliyatini oqilona, samarali tashkil qilishning muhim sharti hisoblanadi. Kishi fikrlash jarayonida o'zi ko'rgan, idrok qilgan, sezgan, tasavvur etgan narsa va hodisalarning to'g'riligi, aniqligi hamda borliqqa munosabatini anglaydi

Psixolog Ergash G'oziyev tafakkur tushunchasiga quyidagicha ta'rif bergan: "Tafakkur atrof muhitdagi voqeyelikni nutq yordami bilan bavo-sita, umumlashgan holda aks ettiruvchi psixik prosess, sosial sababiy bog'lanishlarni anglashga, yangilik ochishga va prognoz qilishga yo'naltirilgan aqliy faoliyatdir". Inson tafakkuri haqida Abu Nasr Forobiy o'zining "Fozil odamlar shahri" asarida quyidagicha fikr yuritgan: "Modomiki, u o'z zotidan fikr qilishga qodir bo'la olar ekan, u oqil bo'la oladi. Natijada uning zoti aqlga erishsa, u holda u fe'li bilan aqlga

ega bo'ladi. Balki u aql bo'la oladi, u o'z zoti bilan fikr qiladigan, oqil bo'la oladi. Zotning o'zi ham aqlga erishdimi, demak, uning o'zi ham aqlga erisha oladi"

Tafakkur predmetini belgilash uchun mukammal ta'rif O.K.Tixomirovning darsligida kuzatiladi: "Tafakkur – bu o'z mahsuloti bilan voqelikni umumlashtirib, bevosita aks ettirishni xarakterlaydigan, umumlashtirish darajasi va foydalanadigan vositalariga hamda umumlasmalar yangiligiga bog'liq ravishda turlarga ajratishdan iborat jarayon, bilish faoliyatidir". Hozirgi davrda tafakkurning predmeti yuzasidan turli-tuman qarash va ta'riflar mavjuddir. S.L.Rubinshteyn fikriga ko'ra tafakkurni psixologik jihatdan o'rganishning asosiy predmeti – jarayon, faoliyat tariqasida namoyon bo'lishdir, ya'ni u subyekt faolligini ta'kidlaydi. A.N.Leontev esa tafakkurni turli ko'rinishlarga ajratib, fikr yuritish faoliyati ekanligini uqtiradi, lekin uni predmetli amaliy faoliyat deb nomlaydi.

P.Ya.Galperin fikriga ko'ra, tafakkur - bu oriyentirlash tadqiqot faoliyatidir. A.V.Brushlinskiy tafakkurning muhim yangilikni qidirish va ochish, gipoteza va nazariyalarni bashorat qilish, oldindan payqash xususiyatlari kabi jihatlarini ko'rsatib o'tadi. U tafakkurni umumlashtirib, unda yangilikni izlash va ochish xususiyati mavjudligini isbotlab bergan olimdir.

Shunday qilib, inson o'zining bilish faoliyatida voqelikning murakkab jihatlarini hissiy bosqich yordami bilan aks ettira olmay qolganda tafakkurga, fikr yuritishga murojaat qiladi. Insonning bilish faoliyatida sezgi, idrok, tassavur obrazlari bilan tafakkur o'zaro uzliksiz ravishda bir – birini boyitib turadi. Ana shunga binoan bilish jarayonining hissiy va aqliy bosqichlari mavjuddir. Tafakkur, sezgi va idrokdan farq qilib, bir nechta xususiyatga egadir. Tafakkurning birinchi xususiyati voqelikni umumlashgan holda aks ettirishdir. Tafakkurning ikkinchi muhim xususiyati bog'lanishlarni bevosita aks ettirishdir. Bu xususiyat tufayli tabiat va jamiyatdagi turli xodisa va voqyealar o'rtasidagi bog'lanishlarni tushuntirish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Tafakkurning uchinchi xususiyati so'z, nutq orqali narsa va hodisalar o'rtasidagi murakkab munosabatlarni aks ettirishdan iboratdir. Insonning fikr yuritishi bir va undan ortiq so'zlar, tushunchalar vositasida ifodalanadi. Shuning uchun odam o'ylayotganda o'z fikrini

aytayotgandek, gapirayotganda esa fikr yuritayotgandek tuyiladi. Kichik maktab yoshi intensiv intellektual rivojlanish bilan ajralib turadi. Bu davrda barcha aqliy jarayonlarni intellektualizatsiya qilish va o'qitish jarayonida sodir bo'lgan bolaning o'zgarishini anglatishi yuzaga keladi, eng muhim o'zgarishlar ro'y beradi. Fikrlashning rivojlanishi dunyoning boshqa barcha funksiyalari faoliyatini aniqlaydigan yosh maktab o'quvchilarining shaxsini rivojlantirishda dominant vazifaga aylanadi.

Kichik maktab o'quvchining sirli fikrlashning o'ziga xosligi uning aniq samarali. Talabalar haqida majoziy tafakkurni shakllantirish, bolalarni bilim, ko'nikma va ko'nikma tizimi, atrofdagi dunyoni bilishning zamonaviy usullari bilan o'rgatishni anglatadi. Endi, har qachongidan ham ko'proq, mamlakatimiz qanday fikrlashni biladigan odamlarga muhtoj. Monoton, bir xil harakatlarning shablon takrorlanishi poezdni o'qish uchun aylantiradi. Bolalar kashfiyot quvonchidan xalos bo'lishmoqda va asta-sekin ishlash qobiliyatini yo'qotishi mumkin. Asosiy maqsadi - ijodkorlik jarayonlarini boshchilik qilish qobiliyatlari bolani shakllantirishdir: xayolot, tushunish naqshlari, murakkab muammoli vaziyatlarni hal qilish.

Umuman olganda, psixologlar fikrlash tarzining ikki bosqichini ajratishadi:

1. 1-2 sinf. Bolalar maktabgacha tarbiyachilar sifatida o'ylashadi. Darsdagi materialni assimilyatsiya qilish aniq samarali va yaratilgan rejada sodir bo'ladi.
2. 3-4 sinf. Og'zaki mantiqiy fikrlashning shakllanishi uchinchi sinfni boshlaydi.

Shuningdek, boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri bolalarda mantiqiy fikrlash orqali rivojlanishi. Bunda o'quvchilarni mantiqiy deb bilishingiz va vizual, ko'rinmaydigan ko'zlar, ko'zlar, qo'llab-quvvatlashni o'rgatish kerak.

Maktabda o'qitish natijasida yosh maktab o'quvchilari, o'z fikrlarini qanday boshqarishni o'rganishlari lozimligini muntazam ravishda bajarilishi kerak. Boshlang'ich sinflarda o'qiyotganda, bolalar xabardorlik, fikrlashning tanqidiyligi shakllana boshlaydi. Buning sababi, sinfda yechimlar sinfda muhokama

qilinganligi sababli, yechimlar variantlari hisobga olinadi, bolalar o'zlarining hukmlarini oqlashni, isbotlashni o'rganishadi. Birlamchi sinflarda, bola allaqachon individual dalillarni taqqoslashi, ularni yaxlit tasvirda birlashtirishi va hatto to'g'ridan-to'g'ri manbalardan uzoqda bo'lgan. Boshlang'ich maktabda bunday mantiqiy fikrlash texnikasi turli xil xususiyatlar va belgilarning chiqarilishi va og'zaki belgisi bilan bog'liq bo'lgan taqqoslash sifatida shakllanadi, ular asossiz xususiyatlar va birlashmalardan foydalanish bilan bog'liq. Yosh maktab yoshidagi o'quvchilarning majoziy tafakkurini shakllantirishning eng muhim sharti - bu o'qish (sxemalar, rasmlar, chizmalar, texnik vositalar).

XULOSA

Bolalar maktabda o'qish uchun borishganda, ularning majoziy fikrlashi yuqori rivojlanishning yuqori darajasiga etadi. Shunday qilib, maktabda ular egallayotgan ma'lumotlarni unutishmaydi va ravshanlik tamoyilidan keng foydalanishadi. Vazifalarni hal qilishda maktab o'quvchilari vaziyat bo'lib ko'rinadi va bu vaziyatda ishlaydi.

Boshlang'ich ta'lim – bu o'quvchilar tafakkurini rivojlantirish uchun to'g'ri vaqt hisoblanadi. Bundan farqli o'laroq, masalan, maktabgacha tarbiya davri yoki idrokdan, eng avvalgi bolaligida katta ahamiyatga ega bo'lganligi yaxshiroqdir. Biroq, fikrlash va xotira va idrok etish va boshqa barcha aqliy funksiyalarning rivojlanishi tufayli yanada yetuk bo'ladi. Barcha bolalarning aqliy rivojlanishiga yordam berish, bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini mustahkamlash, intellektual darajasini oshirish, uni o'rta maktab ta'limiga tayyorlash bizning umumiy g'amxo'rligimizdir. Tafakkur inson qobiliyatlari negizida yotadi, bilim olish, bilim olish, malaka va malakalarni rivojlantirish shartidir.

Boshlang'ich sinflarda muloqot qilayotganda, bolalar tanqidiy fikrlash haqida xabardor bo'lishadi. Bu sinfda muammolarni hal qilish yo'llari muhokama qilinganligi sababli, o'qituvchi doimiy ravishda o'z hukmining to'g'riligini anglab, aytishni talab qiladi. Bolalarni o'z vazifalarini hal qilishni talab qiladi. Ularning harakatlarini rejalashtirish qobiliyati, maktab o'qishi jarayonida ham faol ravishda shakllantiriladi, avval muammoni hal qilish muammosini birinchi o'ringa qo'yadi,

shunda uni amaliy qaror qabul qila boshlaydi. Eng yosh maktab o'quvchisi muntazam ravishda va albatta, mulohaza yuritishi kerak bo'lgan tizimga aylanadi, har xil qarorlarni xulosa qilishga kirishadi. Shuning uchun kichik maktab yoshidan boshlab o'quvchilarning tafakkurini shakllantirish o'qituvchi oldidagi eng muhim vazifalardan biri sanaladi. Ularning tafakkurini shakllantirishda o'qituvchilarda kasbiy mahorat, pedagogik tajriba, yuqori malaka, chhuqur bilimlar egasi bo'lish hamda o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-80-son 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi Farmoni 2022 yil 28 yanvar.

2.O'zbekiston Respublikasining Prezidenti SH.M.Mirziyoyev Oliy majlisga murojaatnomasi. 2020-yil 29-dekabr

3.Uzluksiz ma'naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 31-dekabrdagi 1059son qarori (Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 03.01.2020-y.,

09/20/1059/4265-son, 19.06.2020-y., 09/20/391/0777-son)

4.Ma'naviyat asosiy tushunchalar lug'ati. Toshkent 2009 y 675 bet

5.G'oziyev E. "Tafakkur psixologiyasi". Toshknet. "O'qituvchi". 1990 y

6. Internet materiallari